

Η ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΑΡΙΘΜ. 19 — Μάρτιος 1843. — ΤΟΜ. Β΄.

ΑΠΛΟΥΣΤΑΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΛΟΓΙΚΗΣ. (*)

Μάθημα Ε΄.

ΠΕΡΙ ΚΡΙΣΕΩΣ.

Εἰς τὰ προηγούμενα μαθήματα ἐν συντομίᾳ ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ἰδέα λέγεται ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τινὸς πράγματος, τὴν ὁποίαν παριστάνομεν διὰ τῶν λεγομένων σημείων, δηλαδὴ τῶν σχημάτων, τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφῆς. — Ἐπειδὴ δὲ εἶναι βέβαιον ὅτι δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ταυτόχρονα πολλὰ πράγματα τὸ ἐν τοῦ ἄλλου, δηλαδὴ νὰ συλλαμβάνωμεν πολλὰς ἰδέας ὁμοῦ, ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐπομένως ἔχει καὶ τὴν ἰδιότητα τοῦ νὰ συγκρίνη τὰς ἰδέας ταύτας καὶ νὰ θεωρῇ ἂν μεταξὺ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης ὑπάρξη ἢ δὲν ὑπάρξη καμμία σχέσις. Οὕτω συλλαμβάνοντες ταυτόχρονα τὴν ἰδέαν τῆς πρασινάδας καὶ τῆς πεδιάδος παρατηροῦμεν ἐν ταύτῃ καὶ τὴν ἐνυπάρχουσαν μεταξὺ αὐτῶν σχέσιν καὶ ὁμοιότητα. Ἄν δ' ἐκ τοῦ ἐναντίου παρατηρῶμεν τὴν θερμότητα καὶ τὸ πάχος, βλέπομεν ὅτι αἱ αὗται ἰδέαι εἶναι διάφοροι.

Ὅταν δὲ συγκρίνωμεν δύο ἰδέας διὰ νὰ ἴδωμεν τὴν σχέσιν ἢ τὴν διαφορὰν των, τοῦτο λέγεται Κρίσις.

Κρίσις λοιπὸν εἶναι ἡ πράξις διὰ τῆς ὁποίας ὁ νοῦς ἐνόησεν ἢ διαχωρίζει δύο ἰδέας, ἂν συμφωνῶσιν ἢ δὲν συμφωνῶσιν ἢ μία μετὰ τῆς ἄλλης. — Διαφέρει δὲ ἡ Κρίσις ἀπὸ τῆς

(*) Ὁρ. Φιλολογ. Ἀριθμ. 13, 14, 16, 17.

ἰδέαν, καθότι ἡ μὲν ἰδέα εἶναι ἀπλῶς ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τινὸς πράγματος, ἡ δὲ κρίσις ἡ μεταξὺ δύο ἰδεῶν γιγνομένη σύγκρισις. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ὑπάρχει χωρὶς τῆς δευτέρας, ἀλλ' ἡ κρίσις ὑποθέτει ἐξ ἀνάγκης δύο προϋπαρχούσας ἰδέας.

Ὅταν λέγωμεν ὅτι δύο ἰδέαι συμφωνοῦσιν, ὡς εἰς τὸ πρῶτον παράδειγμα, ἡ κρίσις αὕτη λέγεται *θετική*. Ὅταν δὲ λέγωμεν ὅτι αἱ ἰδέαι δὲν συμφωνῶσιν, ὡς εἰς τὸ δεύτερον παράδειγμα, ἡ Κρίσις εἶναι *ἀρνητική*.

Διὰ τὸ δύνηθῶμεν ὅμως νὰ προσδιορίσωμεν ὅτι δύο ἰδέαι συμφωνοῦσι μετ' ἀλλήλων ἢ διαφέρουσι, πρέπει νὰ μᾶς διευθύνῃ αἰτιόν τι, διότι εἶναι πασίγνωστον ὅτι ἄνευ αἰτίου ἡ ἀνθρώπινος φύσις δὲν δύναται νὰ πράξῃ οὐδέν. Ἐξοφῶντες ὅσον ταχέως καὶ ἂν κάμωμεν τὴν κρίσιν μας, πάντοτε πρέπει νὰ κινώμεθα ὑπὸ τινος ἐλατηρίου τρόπον τινά, ὥστε ν' ἀποφασίζωμεν θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς. Τοῦτο δὲ τὸ κινεῖν ἡμᾶς ἐλατήριο καλεῖται αἷτιον τῆς κρίσεως.

Τὰ αἷτια τῆς κρίσεως εἶναι πολλὰ, διότι καὶ τὰ ἀντικείμενα ἐφ' ὧν κάμνομεν τὰς κρίσεις μας δὲν εἶναι ὅλα τῆς αὐτῆς φύσεως.

Ἄν αἱ κρίσεις μας ἀναφέρονται εἰς τὰ γιγνόμενα ἐντὸς ἡμῶν αὐτῶν, παρ. χαρ. εἰς τὰς ὁποίας αἰσθανόμεθα ἰδέας τοῦ πόνου, τῆς χαρᾶς, τῆς πείνης, τῆς δίψης κτλ., τὸ αἷτιον τῶν κρίσεών μας εἶναι τὸ ἐσωτερικόν μας αἷσθημα, ὅπερ συνήθως καλεῖται ἐσωτερικὴ συναισθησις ἢ συνείδησις.

Ἄν πρόκειται λόγος περὶ τῶν ἰδεῶν αἷτινες ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ ὑπάρχωσιν, ὡς ἡ ἰδέα τοῦ κύκλου καὶ ἡ ἰδέα τῆς στρογγυλότητος, τὸ αἷτιον τῆς κρίσεως εἶναι ἡ ἐν ἡμῶν γένεσις τῆς μεταξὺ τῶν ἰδεῶν τούτων ἐνυπαρχούσης σχέσεως.

Ἄν θέλωμεν νὰ ἐπιφέρωμεν τὰς κρίσεις μας εἰς τὰ ὅσα εἶναι ἐκτὸς ἡμῶν, καὶ προσπίπτουσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, εἰς ὅσα δηλαδὴ δυνάμεθα νὰ ψηλαφήσωμεν, νὰ ἴδω-

μεν, ν' ἀκούσωμεν κτλ., ἡ μαρτυρία τῶν αἰσθησέων μας μᾶς παρέχει τὸ αἷτιον τῆς κρίσεως.

Πολλάκις ἐπιφέρομεν τὰς κρίσεις μας εἰς ὅσα ἡμεῖς μὲν δὲν βλέπομεν, πλὴν γνωρίζομεν μόνον διότι ἄλλοι μᾶς τὰ ἀνέφερον. Οὕτω κρίνομεν τὰ ὅσα συνέβησαν εἰς ξένους τόπους καὶ εἰς τοὺς παρεληλυθότας αἰῶνας. Τὸ αἷτιον τῆς κρίσεώς μας εἶναι τότε ἡ διὰ γραφῆς ἢ διὰ στόματος μαρτυρία τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ἠκούσαμεν, ἢ τῶν ὁποίων ἀνέγνωμεν τὰ συγγράμματα.

Συχνάκις κρίνομεν ὅτι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα θέλει συμβῆν, διότι ἴδομεν ὅτι συνέβη καὶ ἄλλοτε, ἢ ὅτι θέλει γεννήσει βέβαιόν τι ἀποτέλεσμα, διότι καὶ ἄλλο ὅμοιον πρᾶγμα ἐγέννησε τὸ αὐτό. Ἐπειδὴ, παρ. χάρ. ἴδομεν ὅτι ὁ ἥλιος καθ' ἐκάστην ἀνατέλλει, κρίνομεν ὅτι καὶ αὐριον θέλει ἀνατείλειν. Ὁ γείτων μας ἐφύτευσε εἰς τὸν κῆπόν του εἶδη τινὰ δένδρων καὶ ἐπέτυχε· καὶ τοῦ ἰδικοῦ μας κήπου τὸ χῶμα εἶναι τὸ ἴδιον· κρίνομεν λοιπὸν ὅτι ἂν καὶ ἡμεῖς φυτεύσωμεν τὰ αὐτὰ δένδρα, θέλομεν ἐπιτύχειν. Τὸ αἷτιον τῆς κρίσεως ἐνταῦθα εἶναι τὸ λεγόμενον ἀναλογία, ἥτοι ὁμοιότης, ἢ πεῖρα.

Ὅταν τελευταῖον γίνηται λόγος περὶ τῶν ὅσα παρατηρήσαμεν, ἢ περὶ τῶν ὅσα ἠσθάνθημεν ἄλλοτε, τὸ αἷτιον τῆς κρίσεως εἶναι ἡ μνήμη.

Κατὰ τὰ ἄνω ῥηθέντα λοιπὸν ἀνάγομεν τὰ αἷτια τῆς Κρίσεώς μας εἰς τὰ ἀκόλουθα ἑξ. τὴν ἐσωτερικὴν συναίσθησιν, τὴν ἐν ἀργεῖαν, τὴν μαρτυρίαν τῶν αἰσθησεων, τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀνθρώπων, τὴν ἀναλογίαν καὶ τὴν μνήμην.

Ὅταν αἱ κρίσεις μας διευθύνωνται ὑπὸ τινος ἐκ τῶν αἰτίων τούτων, τότε κρίνομεν μετὰ βεβαιότητος, δηλαδή δὲν φοβούμεθα πλέον ν' ἀπατήσωμεν ἑαυτούς. Εἶναι δ' ἀνάγκη νὰ ἐννοήσωμεν καλῶς τί σημαίνει ἡ λέξις βεβαιότης.

Βεβαιότης λέγεται ὅταν ἔχωμεν πίστιν ἐντελῇ καὶ ἀμετάτρεπτον, καὶ ἥτις ν' ἀνάγεται εἰς τὰ προῤῥηθέντα

αἷτια τῆς Κρίσεως, ἢ μὲ ἄλλους λόγους, ὅταν ἡμεῖς ὅλως διόλου πεπεισμένοι ὅτι γνωρίζομεν τὴν ἀλήθειαν, ἄνευ οὐδεμιᾶς τινὸς ἀμφιβολίας. Ἡ βεβαιότης δ' ἐνίοτε θεμελιούται εἰς τοὺς σταθεροὺς νόμους δι' ὧν κυβερνᾶται ὁ κόσμος, ὡς ὅταν λέγωμεν ὅτι ὁ ἥλιος θέλει μᾶς φωτίσειν αὔριον, καθὼς ἀκόμη καὶ εἰς τὴν γνῶσιν τὴν ὁποίαν λαμβάνομεν ἐκ τοῦ γενικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀνθρώπων, διὰ τῆς ὁποίας δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ δόσωμεν τὴν κρίσιν μας, καὶ εἰς τὰ τοιαῦτα.

Ἐκ τούτων δὲ φαίνεται ὅτι ὑπάρχουσι τῶντι πράγματα διὰ τὰ ὁποῖα εἴμεθα πολλὰ βέβαιοι. Ἀλλὰ καὶ μ' ὅλα ταῦτα κατήντησάν τινες νὰ εἴπωσιν ὅτι δὲν δυνάμεθα ποτὲ νὰ εἴμεθα βέβαιοι διὰ τίποτε. Ἡ διδασκαλία δὲ τούτων καλουμένη σκεπτικισμὸς καὶ πυρρῶνισμὸς ἐκ τοῦ θεμελιωτοῦ αὐτῆς Πύρρωνος, εἶναι πολλὰ ἐσφαλμένη. Κρίνομεν δὲ ν' ἀναφέρωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ αὐτῆς ἐνταῦθα.

Οἱ ὁπαδοὶ τῆς διδασκαλίας ταύτης ἔλεγον ὅτι δὲν εἴμεθα βέβαιοι ὅτι βλέπομεν ὅσα βλέπομεν, οὔτε ὅτι ψηλαρίζομεν, οὔτε ὅτι ἀκούομεν, ὅσα αἰσθανόμεθα διὰ τῆς ἀφῆς ἢ τῆς ἀκοῆς κτλ. Ἀμφίβαλλον δὲ περὶ τῆς ἰδίας ἐαυτῶν σκέψεως, ὡς καὶ περὶ τῆς ὑπάρξεώς των ἀκόμη. Ὅτε ἡρώτων αὐτοὺς ἂν ἡσθάνοντο πόνον, χαράν, πείναν, δίψαν κτλ., ἀπεκρίνοντο ὅτι "δὲν εἴμεθα βέβαιοι." Ἐνῶ ποτε εἷς ἐξ αὐτῶν ἐδίδασκε δημοσίᾳ, εἷς τῶν ἀκροατῶν τοῦ τὸν ἔδοσεν ἀρκετὰς πληγὰς, καὶ μετὰ ταῦτα τὸν ἡρώτησεν ἂν ἦτο βέβαιος ὅτι ἐξυλίσθη. Καὶ τοιαύτη ἀπόκρισις ἦτον ἀναγκαία εἰς τὴν διδασκαλίαν ταύτην. Καθὼς ὁμῶς δὲν πρέπει ν' ἀμφιβάλλωμεν περὶ ὧν, οὕτω δὲν πρέπει καὶ νὰ καταντῶμεν εἰς τὸ ἐναντίον ἄκρον. Ὁ ὀρθὸς λόγος μᾶς συμβουλεύει νὰ ἔχωμεν εἰδός τι συνετῆς ἀμφιβολίας, δι' ἧς δυνάμεθα ν' ἀποφεύγωμεν πολλὰ λάθη μας, ὡς θέλομεν ἰδεῖν ἄλλοτε.